

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1978

BRNO 1980

ležel ke spytihněvskému velkofarmímu kostelu P. Marie¹. V. Nekuda uvádí, že zanikl v okolí Spyti - hněvi na pozdějším napajedelském panství². Z toho B. Novotný vyvodil, že vesnice zanikla u Napa - jedel a lokalizuje ji na pravobřeží Moravy severně od Spytihněvi³.

Na možnost nejpravděpodobnější lokalizace Rusova upozornili manželé Sedlářovi: trať s pomíst - ním jménem Rúsínov, Rousínov se nachází na k.o. Březolupy poblíž dvora Lapač⁴. Pozemky se na - cházejí těsně nad a východně od silnice Březolupy-Šarovy, nad levým břehem potoka Březnice, na svahu přivráceném k západu, těsně při hranici k. o. Šarovy, který leží již na okrese Gottwaldov. Poloha se nazývá Velký a Malý Rúsínov. Jsou tu pole, louky a les. Zachovala se stará úvozová cesta, směřující ke Zlámanci /dříve Zlámaný Újezd/. Při povrchovém průzkumu na menší části zoraných po - zemků byly nalezeny drobné zlomky keramiky, nejstarší náleží asi na konec až počátek poloviny 11. století⁵. Rusov se tedy nejspíše nacházel v tratích, které po něm uchovaly jméno dodnes.

Jižně ode dvora Lapač a na pravobřeží Březnice lokalizují občané Březolup zaniklý Starý Šarov a v lese na levobřeží se nacházejí zbytky hradu Šarova.

Poznámky:

1 CDB 1,115.

2 V. Nekuda, Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu, Brno 1961, 46.

3 B. Novotný, Výzkum přemyslovského ústředí "castrum Zpitignew" z 11. - 12. století a rekon - strukce jeho úředu v archeologických a písemných pramenech, Archaeologia historia 3, Brno 1978, na str. 195, mapka na str. 207.

4 Dr. J. Sedlář a dr. J. Sedlářová, Brno. Oběma manželům srdečně děkuji za nevšední ochotu při poskytování informací.

5 Průzkum R. Snášila v listopadu 1978.

Zur Lokalisierung von Rusov / Bez. Uherské Hradiště/. Aufgrund des Lo - kalnamens und der Funde an Keramik wurde die mittelalterliche Dorfwüstung Rusov lokalisiert, die zum Jahre 1141 angeführt wird. Sie befand sich am Kataster von Březolupy in der Nähe des Hofes Lapač in den Fluren Velký und Malý Rúsínov.

POKRAČOVÁNÍ VÝZKUMU V KONŮVKÁCH R. 1978, KAT. OBEC NÍŽ - KOVICE - HERŠPICE

/okres Vyškov/

Dagmar Šaurová, Historické museum Slavkov u Brna

/Obr. 21/

Pokračování výzkumu jsme zaměřili na dvě zásadní, ale těsně navzájem související otázky: 1. upřesnění datování lokality, 1. doplnění poznatků o typu a komplexnosti vesnických usedlostí.

V rámci datování známe přesné horní hranici trvání středověké vesnice. Je jím r. 1468, kdy za - nikla v uherskočeských bojích, doložených známými prameny. Méně zřetelná je spodní hranice. Na základě keramiky, nalezené při zahájení výzkumu, bylo možno klást vznik vesnice na poč. 13. stol., avšak jednotný typ vesnických stavení pokročilého vývojového stupně svědčil o dosídlovacím tzv. ko - lonisačním období a vedl nás k předběžnému datování spíše až do druhé polovice uvedeného století.

Nyní však při podrobnějším třídění a hodnocení jak keramiky tak i ostatních souborů, postupně zjišťujeme, že část nálezů hmotné kultury odpovídá i nižšímu datování. Krom toho nám prohloubená skrývka na plochách podél domových půdorysů a mezi nimi podchytila v několika případech stopy ků - lových jam, které mohou být reliktem zastřešení méně vyspělých, ale už nezahlobených objektů z předkolonisačního období. Jamky jsou ovšem z větší části deformovány a prozatím bez hodnotitelné konfigurace mezi sebou navzájem, protože řada jím podobných byla jistě v terénu časem zahlazena středověkým osídlením.

Ale je nutno i přes tuto sporadičnost sledovat možnost jejich synchronisace se staršími typy keramiky, která by měla odpovídat původnímu osídlení, na jehož základě došlo později k dosídlova - címu záměru.

Tříprostorové domové půdorysy z kolonisačního období jsou typem vyspělých obydlí, v pravém slova smyslu usedlostí a v Konůvkách záměrné parcelace, která dala celé vesnici jednotný vzhled. Byly promyšleně rozmístěny na obou březích potoka s nápadným zřetelem na průběh jeho toku. Je - jich tvar "do háku" byl při archeologickém výzkumu vesnice poprvé rozpoznán právě v této lokalitě. Ramena domku, tvořící pravý úhel, svírající mezi sebou na slunné, jihozápadní straně závětrný, ne -

ohrazený dvorek a při tom jsou proluky mezi domky/ v některých případech zcela úzké, jindy širší/, velmi účelně dimenzovány. Širší jsou tam, kde mezi domky probíhá kamením vyzděný kanálek, který vždy koresponduje a malým prameništěm, takže je tu zřejmá péče někdejších osadníků o vodní režim.

Nejširší proluky byly v místech, kde domky mezi sebou respektovaly určité hospodářské příslušenství. Na jedné /severní/ straně stavení č. 1 jsou to relikty kamenného zaklínování dvou, 3 metry od sebe vzdálených dřevěných sloupů, které mohly podírat pultovitý kryt nějakého volného přístřešku, na př. seníku. Na opačné /jižní straně téhož stavení jsme zjistili obdobné zaklínování slabšího sloupu jediného. V tomto případě je možno soudit na sušák na seno, jaké známe z etnografických analogií v lučních krajinách. Jistě stojí za připomínku, že motiv podpěrného zaklínování je v Konůvkách běžný i uvnitř domů a také v objektech na tvrzi.

Dalším reliktem hospodářského příslušenství zmíněné usedlosti č. 1, která se nachází poblíž svahu, byla kamenná ssut, kryjící v místech za stavením /západně od něho/ dvě souběžné lícované základové zdi, zaústěné do rostlého terénu ve svahu. Zdi uzavíraly prostor přibližně 5 m dlouhý a 2 a půl metru široký /obr. 21:F/. Předpokládáme, že jde o kamením vyzděný sklípek, také známý z etnografických analogií.

Pozoruhodný komplex objektů, které jsme označili č. 34. jsme zachytili nad prolukou, která se nachází na jižní straně zmíněné usedlosti č. 1. V místě, kde se údolní svah na levém břehu potoka ve své výšce lomí a přechází v mírnou plošinu, nachází se výrazný pahorek o vnějším průměru přibližně 10 metrů /obr. 21:A/. Na počátku výzkumu jsme se domnívali, že jde o objekt typu strážní věže, zejména když jeho koruna byla do svého středu nálevkovitě propadlá. Na ní jsme našli pod dvacetimetrou vrstvou travnaté zeminy na čtyřech protilehlých místech drobné, rozrušené pískovce a porůznu asi 80 zlomků keramiky. Později ještě 2 neúplné podkovy, hřebík, části terčovité pokličky a jednu pokličku zvonovitou, vesměs tedy materiál sídelního charakteru, odpovídající 13. - 14. stol.

Z úzké, nálevkovité propadliny /obr. 21:B/ vyrůstal malý stromek a pal ním byla zemina promíšena rozpadlým dřevem, které jsme pokládali za zbytek pařezu ze staré lesní výsadby. Nebyla však nalezena žádná mazanice a zjišťovací řez, vedený napříč pahorkem poskytl jen bezvrstevné žluté zabarvení jednotné místní zeminy. Měřitelná hloubka nálevkovité propadliny nad humusovou úrovní činila tehdy přibližně 60 cm a v polovině této výšky naznačovala původní rozměr propadliny asi 60 x 60 cm.

Před odstraněním porostu na pahorku a na přilehlém svahu se zdálo, že pahorek je ohraničen příkopem, a proto také jsme předběžně soudili, že jde o strážní věžku. Neúplný příkop se však později ukázal spíše jako cesta, směřující podél pahorku k jeho jižnímu úbočí. V sousedství tohoto úbočí se projevilo mělké mísovité zahloubení, prozatím bez nálezů, které lze hodnotit jako lehký přístřešek, náležející k objektu na pahorku /obr. 21:D/.

Předpokládaná cesta /obr. 21:C/ míří po svahu dolů. Přibližně v jeho polovině ústí do plošiny v rozloze cca 10 x 7,5 metru, /obr. 21:E/ kde se našlo něco málo keramiky. V rozích plošinky pak i větší ploché pískovce, o kterých lze podle stavebních praktik, nám již z Konůvek známých, usuzovat, že podkládaly srubovou, neomítnutou stavbu. Plošina se nachází na svahu, přibližně 10 metrů od linie domků na levé straně údolí, a to přesně nad prolukou, kterou mezi sebou tyto domky v délce asi 20 metrů v těch místech ponechávají. Je tedy zřejmé, že celý komplex popsaných nezděných objektů byl promyšlenou součástí dislokačního řešení.

Vzhledem k tomu, že objekt na pahorku svou celkovou konfigurací neodpovídá typu strážní věže, bylo nutno hledat jinou interpretaci. Po zhodnocení všech indicií se nám nabízí, přes kusost soudobých etnografických a naprostý nedostatek archeologických analogií, předpoklad větrného tzv. sloupového mlýna, o kterých víme, že jsou nejstarším typem tohoto druhu objektů.

Jejich archeologické relikty jsou ovšem těžko postižitelné, protože šlo o lehké, dokonce přenosné dřevěné stavby. Jejich konstrukce spočívala na středním nosném sloupu, kolem něhož se otáčelo bednění, tvořící stěny mlýna. Na vnějšku jedné ze stěn byla upevněna větrná křídla, zajišťující chod mlecího zařízení. Nosný, zpravidla čtyřhranný sloup, zv. tatík, otec nebo štenýř byl zasazen hluboko do země, přesně ve středu kamenné podezdívky, která měla tvar rovnoramenného kříže. Isolovala od spodní, vlhké země 4 dubové pražce, zv. podešve, spočívající na ní též ve tvaru kříže a jedním svým koncem zadlabané do těla nosného sloupu. Tato konstrukce byla dále zpevněna čtyřmi šikmými vzpěrami, jejichž vrchní konce byly začepovány do nosného sloupu a spodní do pražců-podešví.

Jediným archeologickým pozůstatkem takového objektu může být v terénu přirozeně pouze prohlubení po vyvráceném středním sloupu a zbytky kamenného podložení křížových pražců.

Nález křížového podložení větrného mlýna známe až dosud pouze z výzkumu V. Hrubého ve Starém Městě u Uherského Hradiště, kde je datován do doby velkomoravské. Svými rozměry odpovídá běžným parametrům větrných mlýnů, známých až donedávna. Jejich stěny obnášely 5 - 6 metrů a ramedné podloženího kříže 8 střeovic staré míry, což v přepočtu činí 252,8 cm. Křížové podložení staroměstského mlýna bylo mimořádně průkazně zachováno /V. Hrubý, Větrný mlýn z doby hradištní, SPFFBU - E 1, V, 1956, 107-113, obr. 2/ a časný výskyt větrných mlýnů v Evropě je doložen již anglosaskou listinou z r. 833, odborníkům obecně známou, s termínem "unum molendinum venticium".

Zbytky kamenného podložení na Konůvkách jsou kusé v důsledku silné rozpadavosti pískovců. Zůstala však markantní prohlubení, odpovídající síle středního sloupu, která je u tradičních mlýnů uváděna ve staré míře 24 coule, což je 62,4 cm. Také plošina na pahorku odpovídá rozměrům stěn

mlýna 5 - 6 m. V lehkém přístřešku nad mísovitým zahloubením /obr. 21:D/ lze předpokládat prostor k uskladnění tovaru před mletím a na plošině na svahu /obr. 21:E/ objekt k uložení semletého tovaru k odevzdání či distribuci.

Mlýny byly v systému feudální ekonomické uzavřenosti jistě nutností a jsou také doloženy jak historickými zprávami tak i dobovou ikonografií. Typ mlýna závisel ovšem na místních podmínkách. Větrné mlýny byly zřizovány na místech, kde chyběl dostatečný vodní tok pro stavbu vodního mlýna a tam, kde bylo vhodné větrné proudění. V Konůvkách je právě takový stav doložen, neboť údolím vede jen malá vodoteč a k němu je přikloněn značně návětrný svah. Navršený pahorek splnil při tom dvojitý úkol, jednak vyzdvihl mlýnský objekt ještě o něco nad terén, jednak umožnil lepší zabezpečení vysokého středního nosného sloupu.

Fortsetzung der Grabung in Konůvky im Jahre 1978 /Katastralgemeinde Nížkovice - Heršpice, Bez. Vyškov/. Die Grabung hatte als Ziel: 1. die Präzisierung der Datierung der Lokalität, 2. Feststellung der Objekte wirtschaftlichen Charakters, die die einzelnen Anwesen ergänzen. Ad. 1.: an einigen Stellen erschienen Gruppierungen von Pfostengruben, die gemeinsam mit den sporadischen Keramikfunden aus dem 11. und 12. Jahrhundert, eine Besiedlung belegen, die dem mittelalterlichen Dorf vorausging. Ad. 2.: in den Baulücken zwischen den Häusern der mittelalterlichen Besiedlung hat man einerseits gemauerte Steinkanäle für den Wasserabfluss, andererseits steinerne Einkeilungen der Tragsäulen festgestellt, die zu den wirtschaftlichen Hilfsobjekten gehören. Am Hange oberhalb des Dorfes wurden Relikte einer Windmühle gemeinsam mit zwei Hilfsüberdachungen und einem Verbindungsweg abgedeckt. Abb. 21.

KOSTRY Z KONŮVEK, KAT.OBEC NÍŽKOVICE-HERŠPICE

/ok r. Vyškov/

Milan Stloukal, Národní muzeum Praha

V roce 1978 bylo při výzkumu pohřebiště u zaniklé středověké vesnice Konůvky v katastru obce Heršpice na Slavkovsku odkryto dalších 9 hrobů; vedoucí archeologického výzkumu D. Šaurová pokračovala při označení těchto hrobů v řadě započaté před několika lety a kostry označila číslly 58 až 66. Antropologické oddělení Národního muzea se podílelo i na výzkumu v terénu, všechny kostry pak byly převezeny do Prahy k laboratornímu i odbornému zpracování a zde také byly ve sbírkových fondech definitivně uloženy. Antropologický materiál byl celkově až na několik výjimek dosti špatně zachován, protože většina v r. 1978 prozkoumaných hrobů byla druhotně porušena při stavbě kostela.

Základní určení jednotlivých pohřbů:

Hrob č. 58 - velmi dobře zachovaná kostra dospělého člověka, z lebky se však našla pouze horní čelist a pravostranná lícní kost. Pánev je výrazně mužského tvaru, celá kostra je robustní. Zachovala se mj. větší část osifikované šitné chrupavky; na páteři jsou mírné spondylózní změny, pouze na jediném místě, a to mezi 11. a 12. hrudním obratlem, je osteofytické přemostění. Výšku postavy zemřelého je možno vypočítat podle Breitingerových tabulek/ na základě všech dlouhých kostí postkraniálního skeletu, vycházejí však výrazně vyšší hodnoty na základě kostí horní končetiny: humerus 337 a 343 = 173 cm, radius 257 a 260 = 174 cm, femur 463 a 452 = 169,5 cm, pravá tibia 359 = 167 cm; průměr je zhruba 171 cm. Nad kloubní plochou capitulum humeri pravostranné pažní kosti vystává formace o průměru 5 mm, která má zaoblený, kompaktní překrytý povrch; je obklopena úzkým hlubokým žlábkem, ale zůstává pevně spojená s kostí. Distální kloubní konec humeru není celkově defigurován, caput radii není chorobně změněno. Jde pravděpodobně o osteochondritis dissecans capituli humeri lat. dex. s neúplným oddělením tělíska /posudek MUDR. L. Vyhnánka/. V hrobě č. 58 byly uloženy pozůstatky muže, zemřelého pravděpodobně ve věku vyšším než 40 let.

Hrob č. 59 - nepatrné zlomky z koster dvou dospělých osob. Je zachována dvakrát levostranná pánevní kost, z toho jedna je robustní s výraznými mužskými znaky, kdežto zlomky z druhé pánve jsou výrazně gracilní. Zachovaná levá pažní kost odpovídá délkou 318 mm výšce postavy asi 167,5 cm, gracilní pravostranná tibia /306 mm/ pak jen výšce kolem 150 cm /podle Bachových tabulek, které dávají právě pro holenní kost zkrácené hodnoty/. V tomto hrobě tedy byly uloženy pozůstatky dvou osob, muže a pravděpodobně ženy; bližší určení stáří zemřelých není možné.

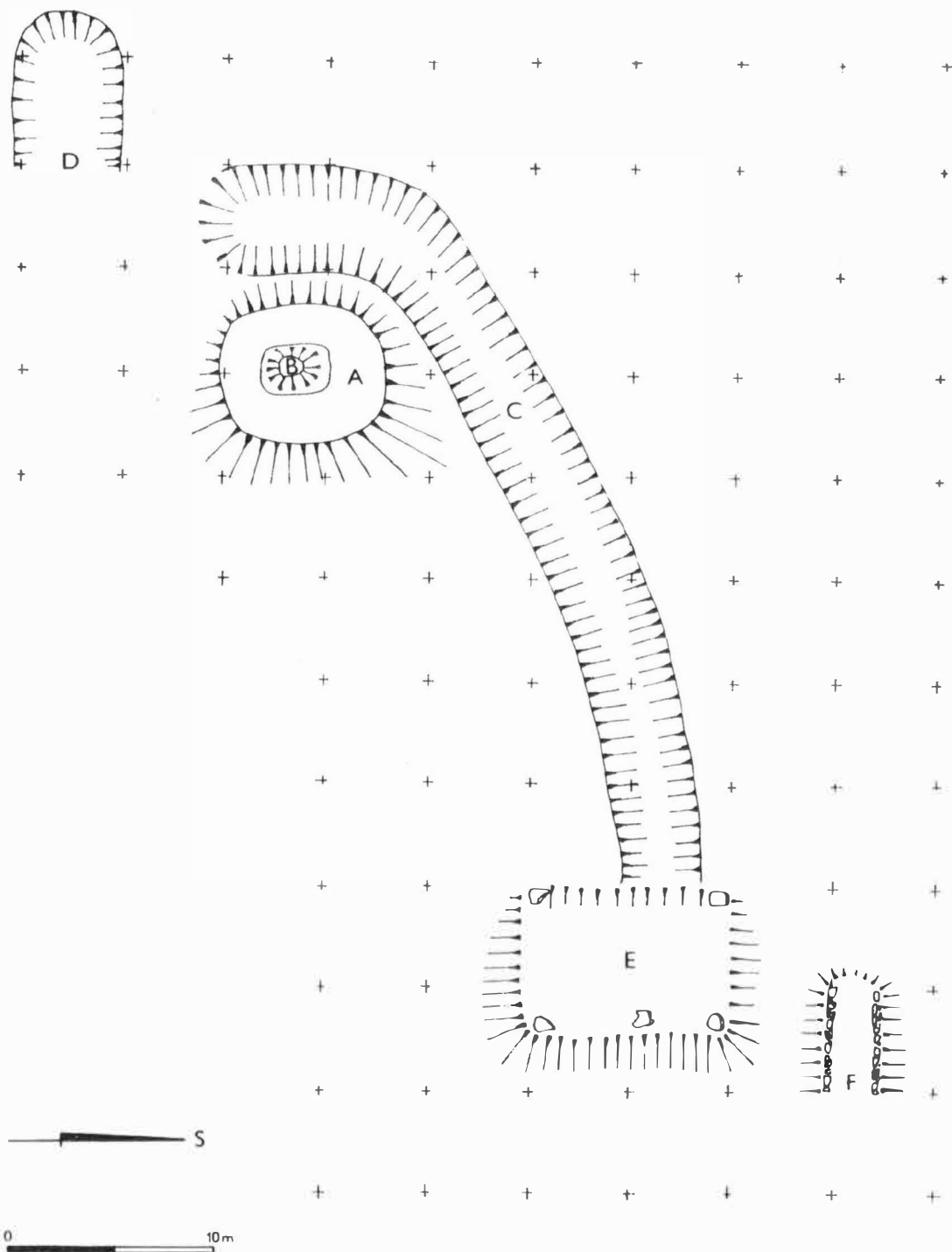
Hrob č. 60 - zachovala se pouze poškozená mozkovna dospělého člověka, podle některých tvarových znaků velmi pravděpodobně muže /tlustý horní okraj očné, velké bradavkové výběžky. Stáří zemřelého lze podle srůstajících žvů odhadnout na 40 - 50 let.

Hrob č. 61 - mírně poškozená kostra dítěte, zemřelého asi ve věku 2 1/2 roku. Lebka je zachována téměř celá, ale mozkovna je silně postmortálně deformována. Lze zjistit jen tyto spolehlivé míry:

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1978

Vydává	: Archeologický ústav ČSAV v Brně, sady Osvobození 17/19
Odpovědný redaktor	: akademik Josef Poulík
Redaktoři	: dr. A. Medunová, dr. J. Meduna, dr. J. Říhovský
Překlady	: dr. R. Tichý, E. Tichá
Kresby	: doc. dr. B. Klíma, A. Malinková, A. Šik
Na titulním listě	: železná motyka ze slovanského sídliště u Palonína
Tisk	: Moravské tiskařské závody, n.p. Olomouc, závod Gottwaldov, provoz 34 - Kyjov
Evidenční číslo	: ÚVTEI - 73332
Vydáno jako rukopis	: 450 kusů - neprodejné

KONŮVKY

Obr. 21

Nížkovice - Heršpice /okr. Vyškov/. Zaniklá středověká osada "Konůvky". Větrný mlýn a přídružené objekty. - Mittelalterliche Dorfwüstung "Konůvky". Windmühle und dazugehörige Objekte.